

TROY

(Troia)

PROPOSTES SOBRE CULTURA CLÀSSICA

Proposta didàctica de Ramon Breu

SINOPSI

L'amor entre Paris (príncep de Troia) i Helena fa que aquesta abandoni el seu marit, Menelau (rei d'Esparta). Per venjar el seu honor, Menelau amb el seu germà, el totpoderós Agamèmnon, rei de Micenes mobilitzaran els seus aliats per iniciar una guerra contra Troia. Agamèmnon farà servir l'incident d'Helena per intentar dominar la rica Troia, aconseguir el control absolut del mar Egeu i assegurar-se la seva supremacia en tots els territoris grecs.

Troia, la ciutat emmurallada sota el comandament del rei Príam i defensada pel valerós Hèctor, és una fortalesa que cap exèrcit ha estat capaç de conquerir. Només un singular personatge, l'heroi Aquil·les, arrogant i rebel que desitja la fama eterna; i l'enginy d'Odisseu, rei d'Ítaca i aliat d'Agamèmnon, aconseguiran vèncer Troia i reduir-la a cendres.

FITXA TÈCNICA I ARTÍSTICA DE LA PEL·LÍCULA

Director: Wolfgang Petersen

Guió: David Benioff, basat en el poema èpic La Ilíada d'Homer

Producció: Wolfgang Petersen, Diana Rathburn i Colin Wilson

Música: James Horner

Fotografia: Roger Pratt

Muntatge: Peter Honess

Direcció artística: Julian Ashby, Jon Billington, Any Nicholson i Adam O'Neill

Vestuari: Bob Rinwood

País i any de producció: EUA, 2004

Intèrprets: Brad Pitt (Aquil·les); Eric Bana (Hèctor); Orlando Bloom (Paris); Diane Kruger (Helena); Sean Bean (Odisseu o Ulisses); Brian Cox (Agamènon); Julie Christie (Tetis); Peter O'Toole (Rei Príam); Brendan Gleeson (Rei Menelau); Saffron Burrows (Andròmaca); Rose Byrne (Briseida).

ACTIVITATS

1. El déu Apol·lo protegeix els troians. Cerqueu les característiques d'aquesta divinitat clàssica.
2. Ulisses li diu a Aquil·les: Joves que moren i vells xerren. Això és la guerra. Ignora la política. Què vol dir amb aquestes frases? Té actualitat aquesta reflexió?
3. Quin és el veritable motiu de la invasió de Troia? En el món contemporani hi hagut o hi ha guerres on les parts bel·ligerants esgrimeixen arguments aparents i amaguen els motius reals?
4. Quan Paris lluita amb Menelau, el príncep de Troia, vençut, no es deixa matar i busca la protecció del seu germà Hèctor. Què en penseu de la seva actitud? Hauria d'haver-se deixat matar i salvar el seu honor, o conservar la seva vida, vergonyosament?
5. En el film podem observar com els guerrers morts són incinerats amb dos monedes als ulls. Cerqueu l'explicació d'aquest costum funerari de l'antiga Grècia.
6. Quan els grecs entren a Troia i la destrueixen, alguns troians s'escapen per un passadís seguint les instruccions que Hèctor havia donat a la seva esposa Andròmaca. Paris li dona l'espasa de Troia a un noi, Eneas, i li diu: Mentre es conservi aquesta espasa el nostre poble tindrà futur. Investigueu què va fer Eneas després de fugir de Troia, segons els relats mítics.

LLENGUATGE I TÈCNIQUES AUDIOVISUALS

1. L'escena on Helena fuig d'Esparta i Menelau ho descobreix, està resolta amb un tipus determinat de muntatge. Quin nom rep ?
2. En el film observem una gran profusió de primer plans, d'Helena, de Paris, d'Aquil·les... Què pretenen el primers plans?
3. Un dels moviments de càmera més utilitzats en aquest film és el moviment lliure amb grua, especialment en les panoràmiques de les batalles. Localitzeu dos moments del film on es fa servir aquest moviment.
4. En la lluita entre Menelau i Paris, observem com la càmera adopta la perspectiva dels ulls de Paris, és a dir, és com si els ulls dels espectadors fossin els ulls de Paris. Com s'anomena aquest recurs visual?
5. Quan finalment Agamèmnon entra a Troia, la càmera es situa per sota d'ell per tal d'enaltir la seva conquesta. Com s'anomena aquesta angulació?

HÈL·LADE, LA GRÈCIA CLÀSSICA

Quan avui parlem de Grècia ens referim a un país situat a la Mediterrània oriental que comprèn una part continental i una gran quantitat d'illes de diversa grandària, que s'estén pel Mar Jònic i pel Mar Egeu. Excepte algunes zones del nord, totes aquestes terres foren escenari de l'antiga civilització grega.

Però seria un greu error identificar aquesta Grècia actual amb els grecs de l'Antiguitat. Primer, perquè aquells mai van construir un estat unificat com el d'avui, i també perquè el món grec era molt més ampli: a partir del segle VIII aC estava constituït per una sèrie de polis, que eren petits estats independents i que, a més de la zona corresponent a la Grècia actual, s'arregleraven per les costes de Turquia, el sud de Crimea, el nord d'Àfrica (Egipte i Líbia), Sicília i el sud d'Itàlia (l'anomenada Magna Grècia), i fins i tot el sud de França i les costes orientals de la península ibèrica. S'estenia, doncs, per tota la Mediterrània.

Tan grec era un habitant d'Atenes com de Naucratis, a la desembocadura del Nil; un de Siracusa, a Sicília, o un altre d'Empúries. Cadascun d'ells entenia que la seva pàtria era la seva ciutat-estat, i entre elles esclataven continus conflictes, molts dels quals acabaven en guerres. Llevat d'excepcions, cada polis tenia els seus terrenys dedicats a l'agricultura i a la ramaderia, així com una sortida al mar. El seu ideal era l'autarkeia (autarquia), o manteniment per mitjà dels seus propis recursos, la qual cosa no sempre aconseguien, degut a la pobresa dels sòls.

Els contactes marítims eren freqüents, ja que els estats que no estaven tocant el mar, el tenien a prop. Les comunicacions terrestres eren més estranyes i difícils. Encara que es va desenvolupar àmpliament el comerç, fou la terra el factor bàsic de l'economia, fins i tot en èpoques de més gran cosmopolitisme.

Tot i que la polis constituïa el seu marc i el seu ideal, tothom tenia clara la seva pertinença a una comunitat diferent de la dels barbaroi (bàrbars), nom que despectivament donaven als estrangers que parlaven amb “uns sons intel·ligibles” per a ells i que els hi recordaven el “bar-bar” onomatopèic que produeix l’aigua quan bull.

Aquesta diferència que assumien en la llengua, malgrat la diversitat de dialectes, es donava també en la religió, en les institucions i en la vida quotidiana, i es concretava en l’existència de santuaris panhelènics: Olimpia i Delfos, eren considerats patrimoni comú.

Per això, el que anomenaven Hèl·lade no era un país, sinó un conjunt territorial i espiritual més o menys definit. No s’autoanomenaven grecs (la paraula és d’origen romà), sinó hel·lens, i en època micènica, aqueus.

Per a la reconstrucció de la seva història antiga contem amb nombrosos documents literaris contemporanis. La literatura hel·lena és una de les més completes de la Humanitat, i això malgrat les obres que s’han perdut. Per altra banda, entre els grecs va néixer la història tal i com avui l’entendem, concretament en el segle V aC amb Herodot (cap a 484-425 aC), anomenat, com a precursor, “el pare de la Història”. Aquest incansable viatger, que va visitar Pèrsia i Egipte, volia explicar les causes de la guerra entre grecs i perses, així com l’origen d’aquests pobles per esbrinar els motius que portaren a aquest enfrontament que avui es coneix amb el nom de guerres mèdiques. En els seus escrits, amb un gran sentit periodístic, va intentar extreure ensenyaments per evitar situacions similars.

Més tard, Tucícides (460-396 aC), en les seves Històries de les Guerres del Peloponès, de les que fou testimoni directe, va narrar el desenvolupament d’aquesta conflagració entre grecs buscant-ne una explicació.

De fet, podem parlar de grecs des del 2000 aC i com veiem, els historiadors apareixen més tard. Com es poden reconstruir les etapes anteriors? A partir de dos valuosos ajuts: la literatura, sobretot la que ens parla dels mites, i l’arqueologia.

Però, els mites tenen valor històric? Amb els mites, els antics no pretenien fer història, les seves ensenyances constituïen normes de conducta de valor universal. Eren atemporals. Amb els mites s’explicaven l’origen de les coses. El mite estava sempre present en la seva vida quotidiana i en la seva educació. Les històries dels déus de l’Olimp, dels herois com Hèrcules o les de la Guerra de Troia formaven part integrant del seu bagatge cultural quotidià.

Els seus estudis arqueològics s’iniciaren molt després a Grècia que a Roma, ja que Grècia va estar dominada pels turcs fins ben entrat el segle XIX. Un cop aconseguida la independència, es van emprendre les grans excavacions. Olímpia es va començar a excavar l’any 1875, Delos i Delfos des de l’any 1877, l’Acròpolis d’Atenes el 1885.

Schliemann, excavant Micenes, va descobrir un nou i desconegut capítol de la història grega, un esplendorós moment que es va desenvolupar entre 1600 i 1150 aC i del que no se’n sabia res. Ja als inicis del segle XX, Evans va desenterrar a l’illa de Creta les restes d’una civilització que avui coneixem com a minoica o cretenca.

Es diu que els occidentals som hereus del món grec. És cert. A Grècia tenim les arrels, el camí per on s'han desenvolupat el pensament, la cultura, l'art, etc. que han conformat el que coneixem com a cultura occidental. L'aportació dels hel·lens és, sens dubte, superior a la de qualsevol altre poble.

Activitats

1. Feu un mapa de la Grècia actual i un altre de la Grècia clàssica, amb les seves principals polis, inclosa Troia.
2. Assenyaleu els factors comuns d'identitat que tenien els habitants de l'Hèl·lade.
3. Esbrineu quins elements provinents de la Grècia clàssica fem servir en la nostra actual civilització occidental.
4. Elaboreu una cronologia de Grècia des de la invasió dels aqueus (2000 aC) fins el regnat d'Alexandre (336-323 aC).

AQUIL·LES

Aquil·les és un dels herois més famosos de la mitologia grega. A aquest fet va contribuir que La Ilíada, el poema èpic més conegut de l'Antiguitat, desenvolupés precisament, en el seu tema central, la còlera d'aquest personatge. Certament, La Ilíada i altres relats i llegendes van contribuir a completar i a enriquir la seva figura, i van elaborar un enorme plec de narracions que van des del naixement fins la mort de l'heroi.

Aquil·les era fill de la deessa Tetis i de Peleu, el rei de Ftia, a Tessalia. Era el setè fill del matrimoni i el que fou motiu de la separació dels seus pares. Tetis, que volia que els seus fills fossin immortals com ella, els aplicava un tractament per eliminar la seva part mortal, unguint-los amb ambrosia durant el dia i purificant-los amb foc durant la nit. Tots van morir durant la prova; quan la deessa pretenia fer el mateix amb el setè, Aquil·les; Peleu, que ja estava molt intranquil, va decidir espiar la seva muller, i aconseguí arrencar el nen dels braços de la seva mare quan encara no havia acabat l'experiment.

Segons la llegenda més coneguda, el nen va quedar amb l'os del peu dret cremat. Llavors, Quiró, el centaure expert en medicina, li va substituir l'os pel del gegant Damiso, en vida excel·lent corredor, la qual cosa explicava la proverbial rapidesa d'Aquil·les en cursa. Una altra llegenda que intentava explicar la invulnerabilitat de l'heroi ens diu que Tetis el va submergir a les aigües del riu Estige, que tenia la propietat de concedir aquesta virtut a qui s'hi banyava. Tetis, però, el va subjectar pel taló dret, i aquesta part del seu cos no es va mullar, de manera que Aquil·les només era vulnerable pel taló.

L'educador d'Aquil·les fou el centaure Quiró, ja que Tetis irritada per la intromissió de Peleu, es va retirar al fons del mar per viure amb el seu pare. El centaure ensenyà a Aquil·les l'art de la medicina, li va inculcar un enorme valor i li va fer adquirir una enorme força. L'obligava a menjar només les entranyes dels animals salvatges...

Quan s'organitzà l'expedició contra Troia, Tetis que sabia que el seu fill moriria a la guerra, el va enviar a la cort del rei Licomedes, el rei de l'illa d'Esciros. Allà va viure durant nou anys, fins que els atacants de Troia van saber que no guanyarien fins que Aquil·les els fes costat. Odisseu (Ulisses) aconseguí assabentar-se de l'amagatall i es va presentar vestit de mercader. Tot i que Aquil·les, per ordre de Tetis, anava vestit de dona i convivia amb les filles de Licomedes, Odisseu aconseguí descobrir-lo perquè va fer ressonar trompetes de guerra i Aquil·les va anar corrents a cercar les armes, mentre les noies fugien. Tetis va accedir, finalment, a que el seu fill abandonés l'illa.

Un cop en el setge de Troia, Aquil·les va guanyar moltes batalles i va tenir sempre un paper victoriós: va conquerir dotze ciutats per mar i onze per terra i va matar nombrosos enemics. Però en un episodi desgraciat, el seu amic Patrocle li demana permís per combatre i, vestit amb l'armadura d'Aquil·les, surt al camp de batalla on troba la mort.

L'heroi, enrabiat, va tot sol cap a les muralles de Troia on troba Hèctor i el mata. Zeus havia vist a les balances del destí que Hèctor s'inclinava cap a l'infern i ordenà Apol·lo que deixés de donar suport al príncep troià.

Aquil·les es va venjar de manera cruel ja que lligà el cadàver d'Hèctor al seu carro, i durant dotze dies, va arrossegar el seu enemic pel voltant de Troia. Finalment, el déus es mostraren indignats per la desconsideració d'Aquil·les envers els morts, i van demanar a Tetis que fes que el seu fill es mostrés més respectuós amb Hèctor. Aquil·les acabarà tornant el cos a l'ancià Príam.

Així s'acaba el relat de La Ilíada. Llegendes posteriors completen la vida i altres esdeveniments protagonitzats per Aquil·les. La mort d'Aquil·les es va produir al camp de batalla, al voltant de Troia. Fou ferit mortalment per una fletxa de Paris, amagat darrera d'una columna, tot i que segons alguns, la fletxa fou guiada pel déu Apol·lo.

Aquil·les és presentat per Homer com un poderós guerrer, el més fort i valent de tots i, també, el més ràpid. Era bell i se'l distingia per la seva cabellera rossa. La seva passió era la lluita i la glòria, es mostrava cruel i despietat moltes vegades, però tendre i bon company altres. Fou objecte de culte en nombrosos llocs de Grècia. Són molt abundants les representacions figurades on apareix, sobretot en els vasos pintats: la lluita contra Hèctor, la seva mort, els funerals de Patrocle...

Falcón Martínez, C.; Fernández-Galiano, E.; López Melero, R. (1980)
Diccionario de la mitología clásica. Alianza Editorial. Madrid, 1980.
Traducció i adaptació de CinEscola.info

Activitats

1. Després de llegir aquest text, assenyaieu les diferències i les similituds que trobeu sobre la figura d'Aquil·les entre la pel·lícula i els relats mitològics.
2. Per què es deuria triar Brad Pitt per al paper d'Aquil·les? Què us sembla la seva interpretació?
3. Quin personatge mereix més les vostres simpaties, Aquil·les o Hèctor? Per què?

4. Què vol dir l'expressió el taló d'Aquil·les? Queda suficientment explicat al film?
5. Per què creieu que a la pel·lícula no hi apareix la intervenció dels déus?
6. Elaboreu un informe semblant al que hem llegit d'altres herois mítics com ara Hèrcules, Ulisses, Perseu, Teseu o Jàson i els Argonautes.

UN COMBAT SINGULAR

A continuació llegirem un fragment d'una adaptació de La Ilíada d'Homer, Vaixells negres davant Troia, de Rosemary Sutcliff, concretament el que correspon al desafiament i posterior combat entre Menelau i Paris.

“Es van aturar, afrontats en dues amenaçadores línies de batalla; i, d'entre la massa de troians, el mateix Paris emergí enmig de la clariana que els dividia, amb una pell clapada de pantera creuada a l'espatlla i, les mans, dues llances amb la punta de bronze i el seu poderós arc. Llançà un desafiament a les línies gregues: a qualsevol guerrer que volgués sortir a trobar-lo en combat singular.

Llavors Menelau, el marit legítim d'Helena, se sentí content com un lleó damunt la presa i saltà del seu carro, la seva armadura llampeguejava al sol. Però Paris, veient qui anava contra ell, sentí que el cor se li encongia, tant de vergonya com de por, i tornà a les files de la host troiana.

Allà el trobà Hèctor, que l'escriu amb menyspreu per la seva covardia i aconseguí d'infondre-li una mica de coratge una altra vegada. I mentre el coratge durà, Paris oferí un tracte en regla per acabar la guerra d'una manera o d'una altra: un combat a mort amb Menelau. I Helena, amb totes les seves joies al damunt, seria restituïda al seu primer espòs i a la seva pròpia gent si ell mateix era mort; però si era Menelau qui moria, Helena romandria amb ell i amb els troians, i els grecs tornarien sense ella per les rutes marítimes a les terres d'on havien vingut.

Els grecs s'hi avingueren i, perquè l'afer fos acceptable per els déus, Hèctor envià a buscar a Troia dos anyells per al sacrifici. Mentre s'esperaven, Paris es posà una armadura manllevada, perquè no havia anat armat a la batalla: plastró i gamberes resplendents, i un gran casc amb crinera de cop alt a la cresta. I tots els combatents de les poderoses hosts en guerra de Grècia i Troia es començaren a treure les armadures, car feia un bon sol, i se situaren amb calma, repenjan-se en llurs escuts en un bon lloc per observar còmodament el combat.

Mentrestant, Helena que era a casa enmig de les dones teixint un gra mantell porpra en el seu teler, sentí parlar el combat que es preparava entre Paris i Menelau, el seu espòs legítim. Deixà estar el tissatge d'una revolada i, sense perdre temps, es tirà un vel al cap i corregué al capdamunt de la torre de la portalada més pròxima. El rei Príam ja hi era, i alguns dels seus ancians amb ell, mirant la plana i observant els dos grans exèrcits allà reunits.

I en veure-la arribar, els ancians murmuraren entre ells que no havia estat cap vergonya combatre tot aquest temps per conservar tan bella senyora, però que ara seria una bona cosa per a Troia si tornava amb el seu primer espòs i amb la seva pròpia gent.

Però Príam, que sempre havia estat amable amb Helena, veié com defallia davant d'aquests paraules i allargà la mà per guiar-la al seu costat.

- Estimada filla –digué– no us culpo pel que ha arribat a passar. És voluntat dels encimbellats déus que s'hagi produït aquesta contesa entre el vostre poble i el meu.

Però Helena es posà a plorar i digué:

- Sempre m'heu tractat amb gentilesa, però voldria haver mort abans d'haver deixat el meu legítim espòs i la meva filleta, com una impúdica, i d'haver arribat amb Paris travessant la mar per portar tant de dolor damunt tots nosaltres! (...)

Mentrestant, dins la clariana entre els dos exèrcits, havien erigit un rústic altar. Els dos anyells foren sacrificats, i els capitostos de tots dos bàndols feren un gran jurament: serien fidels al desenllaç del combat, fos quin fos. Aleshores marcaren el quadrilàter de combat i, mentre els dos campions estaven drets cara a cara, dipositaren dues peces de fusta, marcada l'una per a Paris i l'altra per a Menelau, dins un casc, i Hèctor les sacsejà per decidir qui tiraria la primera llança.

La peça de Paris saltà al terra. Hi hagué una respiració profunda en aquells que estaven prou a prop per veure-ho.

- Paris! Paris llançarà primer!

Paris tirà la seva llança enrera i féu el llançament, però la punta es trencà sobre l'escut de Menelau i caigué a terra inservible.

Aleshores Menelau cridà amb veu poderosa al pare de tots els déus:

- Gran Zeus! Concediu-me legítima venjança sobre aquest home que em féu un tort tan abominable quan encara menjava la meua sal i dormia sota el meu sostre! – i al seu torn féu el llançament que li corresponia, amb tota la força afegida dels greuges que tenia pendants.

La punta de la llança va travessar netament l'escut i el plastró de Paris i esquincà l'elegant estofa de la seva túnica, però ni tant sols punxà la pell al dessota, car el troià s'apartà just a temps. Amb un bram furiós, Menelau es precipità damunt Paris amb la seva poderosa espasa alçada. Però la fulla, en segar la cresta de bronze del casc, es trencà en quatre trossos que rodolaren enllà, lluents i llambrejants de sol.

Menelau llançà la inútil empunyadura a un costat i saltà damunt Paris com una pantera sobre la seva presa, l'agafà per la crinera del casc i començà a arrossegar-lo cap a les línies gregues. Però Afrodita féu que la corretja del casc es trenqués sota la barbata de Paris, de manera que Menelau es trobà de sobte que el casc de gran cresta que tenia a les mans era buit.

Va fer mitja volta i el llançà enmig dels seus propis guerrers, però quan tornà a girar-se per destruir el seu enemic, el príncep troià havia desaparegut. Afrodita li havia tirat un mantell d'invisibilitat al damunt i l'havia tornat a casa, fora de perill, a l'interior de les sales del suprem palau de Príam, el seu pare.

Mentre Menelau, furiós, anava amunt i avall buscant el seu enemic, els guerrers de la host grega celebraven la victòria. Car, en compliment d'allò acordat entre ells i els troians, ara Helena era d'ells una altra vegada, i amb ella a bord podrien calar els vaixells a l'aigua i fer vela, a la fi, cap a llurs cases

Helena, amb la mà en la del vell rei, mirant encara des del capdamunt de la torre de la porta Escea, pensà el mateix.

Però Afrodita anà a trobar-la allà, sense que ningú més no la veiés; arribà segura com una guspira en l'aire, com l'oreneta que es precipita, i li digué:

- Vine, ara torna a casa. Paris, el teu espòs, és allà a la cambra alta i et crida.

- Paris ja no hi té cap dret, damunt meu. Allò s'ha acabat i no hi aniré, per més que cridi- digué Helena.

Però a la dea de l'amor no li negarien una cosa tan fàcilment, i el seu rostre s'enfosquí malgrat tota la seva bellesa.

- Són paraules orgulloses. Però vigila que l'amor que t'he mostrat fins ara no esdevingui odi. No seria difícil posar tant els cors grecs com els troians en contra teva; i aleshores, entre tots dos, de segur trobaries de la manera més cruel la mort que has implorat.

Aleshores Helena tingué por. Es tirà el vel sobre la cara i seguí la dea en el camí de tornada cap a casa.”

Rosemary Sutcliff. (1997) *Vaixells negres davant Troia*.
Barcelona: Vicens Vives.

Activitats

1. A l'hora d'explicar aquest episodi, quines grans diferències observeu entre el text i el film?
2. Us heu fixat que en el text se'ns diu que Helena havia marxat deixant la seva filla? Per què creieu que en el film no surt aquest detall?
3. Quina imatge ens dona l'obra de cadascun dels herois que s'enfronten en combat singular?
4. En el desenllaç d'aquesta lluita, de quina manera advertim el paper dels déus en aquest conflicte?

BIBLIOGRAFIA

- Anglada, Maria Àngels (1997). Retalls de la vida a Grècia i a Roma. Barcelona: Empúries.
- Cavall Fort(1994). “Per tots els déus de l’Olimp”. Barcelona: La Galera.
- Falcón Martínez, C.; Fernández-Galiano, E.; López Melero, R. (1980). Diccionario de la mitología clásica. Madrid: Alianza Editorial.
- Pérez, Arturo (1988). La Civilización Griega. Madrid: Anaya.
- Sutcliff, Rosemary (1997). Vaixells negres davant Troia. Barcelona: Vicens Vives.